

Gombos László

A HUBAY-HAGYATÉK TITKAI*

Nyomozás az OSZK-ban és azon túl

Mesdames et Messieurs! Azért hívtam össze az ügy érintettjeit, hogy végre kiderüljön az igazság, és hogy leleplezzük az elkövetőket – fordul a felejthetetlen Poirot felügyelő a hallgatóihoz, amikor végre nekiveselkedik, hogy feltárja előttük a szövevényes bűneset háttérét, egymás mellé illesztve az első látásra össze nem illő mozaikcsepepeket, míg össze nem áll a teljes kép. A műfaj íratlan szabályai szerint azonban még a végső feltárás során sem ismerünk meg minden részletet – csupán annyit, amennyi a szerencsés véletleneknek és Poirot intuíciójának köszönhetően a szemünk elé kerül.

Meglepően hasonló foratókönyv szerint zajlanak az események akkor is, ha egy zenetörténész egy nagyobb hagyaték feltárásába kezd az Országos Széchényi Könyvtárban: egy-egy anyagcsoportról kiderülhet, hogy az csupán töredéke a valamikori gyűjteménynek, s a kutató a maradványok utalásait követve további forrásokra lelhet. Ezek összessége alapján többé-kevésbé rekonstruálhatja magát a hagyatékot – és ami ennél fontosabb: annak a korszaknak egy szeletét, amelyből a dokumentumok származnak, és amelyről szólnak.

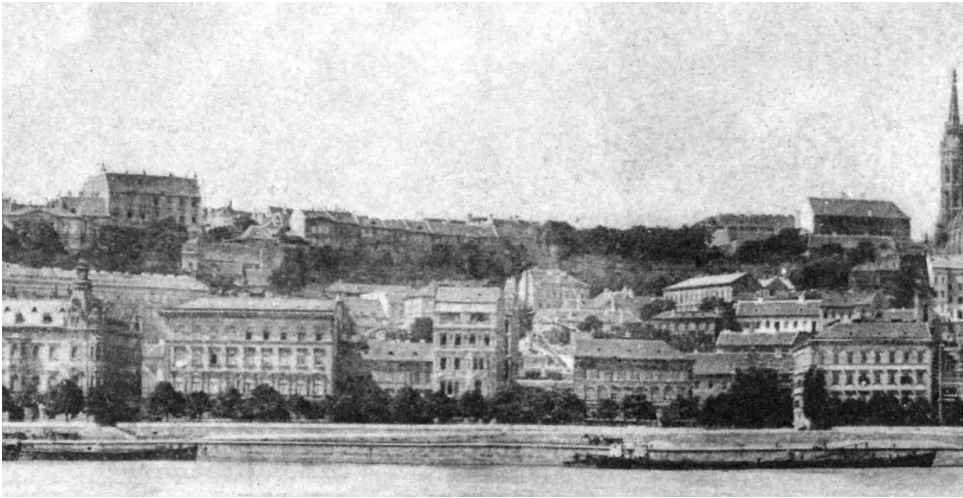
Éppen húsz esztendővel ezelőtt, 1994-ben történt, hogy az akkor hetven esztendősen Zeneműtárban Hubay Jenő műveit kezdtem tanulmányozni, miután Berlász Melinda megbízott a komponistaként kevésbé ismert mester műjegyzékének elkészítésével.¹ Melinda felhívta a figyelmem Hubay Andor két évvel korábban megjelent könyvére, melynek zárómondata alapján biztos lehettem abban, hogy a Hubay-hagyaték elpusztult, tehát főként csak másodlagos forrásokból dolgozhatok. Az eredeti kézirat végét idézem: „1945. február 8-án, – a sok bomba-találat következtében a ’trombitás nagybácsi’ által ’odvas fognak’ nevezett Margit-rakparti ház – összeomlott és így vált a fehér zeneszoba is, egy várossal, egy országgal és egy egész elmúlt Világgal – rommá!”² A nagybácsi fenti metaforáját az sugallta,

* A 2014. május 8-án az Országos Széchényi Könyvtár 90 éves a Zeneműtár című konferenciáján elhangzott előadás átdolgozott változata.

1 Megjelent: László Gombos: „Verzeichnis der Werke von Jenő Hubay anhand von gedruckten und handschriftlichen Quellen in Ungarn”. *Studia Musicologica*, 38. (1997) 1–2., 65–134.

2 Hubay Cebrian Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész életregénye – történelmi háttérrel*. A bevezetőt és a lábjegyzeteket írta: Reményi Gyenes István. Budapest: Ariadne, 1992. A cím a közreadótól származik,

hogyan az 1897-ben elkészült épületet kezdetben mindkét oldalról foghíjtelkek vetették körül, így még inkább kimagaslott a Duna-parti házak közül – akár csak egy megmaradt odvas fog egy idős ember állkapcsában. Mindez jól látható egy 1901-ben postára adott képeslapon:

1. kép. A budai Duna-part, középen a Hubay-palotával (képeslap, 1900 körül, magántulajdonban)

Utóbb kiderült azonban, hogy az OSZK Zeneműtára valójában több száz kottát őriz a zeneszerző hagyatékából (az osztály akkori vezetője, Szerző Katalin számos olyan nyomtatványt és autográfot is a rendelkezésemre bocsátott, amelynek még folyamatban volt a feldolgozása). A Zeneakadémia és az egykori Nemzeti Zenede³ könyvtáraiban feltárt anyaggal együtt így csaknem a teljes Hubay-életmű áttekinthetővé vált. A források fényében pedig egy olyan jelentős magyar zeneszerző portréja kezdett bontakozni, aki folyékonyan beszélt kora zenei köznyelvét, és biztos mesterségbeli tudással komponált kétszáznál több hegedűdarabot, mintegy száz dalt és kórusművet, nagyzenekari és oratorikus szimfóniákat, valamint kilenc operát. Műveit a hazai kiadók mellett olyan nagy hírű vállalatok adták ki, mint a párizsi Durdilly, Hartmann és Hamell, a mainzi Schott, a breslauer Hainauer, a berlini Simrock, a bécsi Universal, a lipcsei Zimmermann és Breitkopf und Härtel.

A zeneműtári anyagban néhány régi, ottfelejtett cédula arról tudósított, hogy a kottákat Dr. Molnár Kázmérné Múzeum körüli lakos adta át a könyvtárnak. Az

a komponista unokájánál Portugáliában található eredeti címlapon ez áll a szerző kézírásával: „Hubay Jenő élete / (Hubay Andortól)”. A nyomtatott kettős családnév annak köszönhető, hogy Hubay Jenő fiai az 1920-as években felvették édesanyjuk nevét is, miután a Cebrian grófi család férfiágon kihalt. Mivel Andor (1898–1971) és Tibor (1900–1952) többnyire továbbra is születési nevét használta, a továbbiakban eszerint hivatkozunk rájuk.

3 A Nemzeti Zenede kottatárának „történelmi részét” 1934-ben az OSZK Zeneműtára vásárolta meg; a gyűjtemény fennmaradó része utóbb a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola könyvtárába, majd 2006-ban a Budapest Music Center kezelésébe került.

adott címen néhány hónapnyi sikertelen próbálkozás után meg is találtam az illető hölgyet, született Asbóth Magdát. Óriási szerencsém volt, hogy megismerhettem a régi idők e koronatanúját, aki már túl volt ugyan 80. életévén, de memóriája továbbra is kiválóan működött. Lélegzetelállítóan nagy időbeli távlatokat hidalt át személyével: *teenager*ként már az 1920-as évek közepén rendszeres kapcsolatban volt Hubay Jenővel és a korabeli művészeti élettel, az 1970-es és 80-as években, nyugdíjba vonulása után idehaza ő lett Hubay emlékezetének legfőbb ápolója, s még negyedszázaddal később is ő volt az, akihez hasznos információkért a leginkább fordulni lehetett. Asbóth Magda megerősített abban, hogy a Hubay-hagyatékek jelentős részben fennmaradt, és hogy a Zeneműtárban látott kották valóban a lebombázott palotából származnak. A Hubay-hagyatékkal kapcsolatos tevékenységét 2006-ban a fia számára foglalta össze írásban, ebből idézek:

Mint Hubay Jenő unokahuga (testvérének, Hubay Arankának unokája), az 1930-as évek második felében majd naponta jártam a Hubay-palotában, majdnem minden szobrot, festményt betéve ismertem. A világháború után a 60-as évek elején kerültem ismét közeli kapcsolatba a Hubay-családdal. 1968-ban vettem át a hagyatékot, rendbe tettem, saját lakásomra hoztam, majd az írásos emlékeket (kották, levelek stb.) megőrzésre átadtam a Széchényi Könyvtárnak.⁴

Az 1970-es évek elején tehát a papíralapú hagyatékrész legnagyobb része az OSZK-ba került. Az ezres nagyságrendű kottaállomány a Zeneműtárban maradt, a többi anyag viszont a Kézirattárban kapott helyet egy korábban, 1960 körül bekerült hagyatékrész mellett. Ez utóbbi alkotja a Fond 73 kisebb, „feldolgozott” felét, a fondjegyzék szerint 1001 tétellel és több mint 16 ezer dokumentummal. A kétháromszor nagyobb mennyiségű, újonnan bekerült rész viszont máig feldolgozatlan. (1994-ben még mindkettőt „zárt anyag”-ként kezelték, és csak a Hubay-család kérésére engedélyezték a hozzáférést.) Az elkövetkező öt-hat év alatt átolvas-tam és tematikusan csoportosítottam a dokumentumokat, azok beszámolására, jelzettel való ellátására azonban nem volt felhatalmazásom. A szöveges kéziratok, fotók, újságkivágatok, koncertműsorok, számlák, naplók és ezernyi más dokumentum egy óriási puzzle darabjaiként segítettek hozzá a Hubay-életmű titkainak megfejtéséhez, újabb és újabb irányokba terelve a nyomozást.

A Kézirattárban található dokumentumok szerint Hubay több alkalommal ajándékozott kottákat a Zeneakadémia könyvtárának, és ezt az évkönyvek adatai is megerősítik. Például Moravcsik Géza 1924. február 6-án 124 Hubay-műért mondott köszönetet a könyvtár nevében, és opusszám szerint fel is sorolta azokat.⁵ Az efféle ajándékozásra szánt példányokon kívül egy egységesen szerkesztett kottagyűjtemény is volt a Hubay-palotában, egyforma zöld kötetekben. Az egyes kötetekből egy-egy példányt Molnárné Asbóth Magda helyezett el az OSZK Zeneműtárában, és úgy emlékezett, hogy a másik sorozatot a 70-es években még látta a Zeneakadémián, hátul, az összkiadások között, egész polcnyi terjedelem-

4 Fénymásolat e cikk szerzőjének birtokában.

5 Fond 73/5, a Zeneakadémia működésével összefüggő 61 kézirat egyike.

ben. Az OSZK-ba került sorozat ma is lényegében hiánytalanul megtalálható, az utóbbinak azonban – a kisebb egységekben elajándékozott művek többségéhez hasonlóan – már nem sikerült a nyomára akadnom.⁶

Molnárné Asbóth Magda lakásán számos érdekességet láthattam: bútorokat, festményeket, szobrokat, dedikált fotókat és emléktárgyakat, több száz levelet, kottát és könyvet. Szobája falán lógott Munkácsy két kisebb vázlata a *Mozart halálához* (2–3. kép a 338. oldalon), valamint Vidovszky Béla festménye a Hubay-palota zöld szalonjáról⁷ (4. kép a 339. oldalon; ő őrizte az utóbbi képen látható zöld ülőgarnitúrát is). A források szerves kapcsolatának érdekes példája, hogy a Vidovszky-képen felismerhető az említett két Munkácsy-vázlat is (a két fekvő kép a terem hátsó falán).

Hubay unokahúgának köszönhetően megismerkedhettem a mester Belgiumban és Portugáliában élő unokáival, Rozann Schmidburggal és Hubay Cebrian Lászlóval, valamint Hubay Andor könyvének közreadójával, Reményi Gyenes Istvánnal. Valamennyien számos értékes Hubay-dokumentumot őriztek, és jelentős segítséget adtak a további kutatáshoz. Egy évtized alatt több tucatnyi olyan szemlélyel kerültem kapcsolatba, akiknek több-kevesebb eredeti vagy másolt, a Hubay-palotából származó dokumentum volt a birtokában. Ne firtassuk, mikor és hogyan, ajándékozás vagy kölcsönzés útján, másod- vagy harmadkézből jutottak-e ezekhez, netán csak a megőrzést vállalták hosszabb időre. Csak egyetlen példát említek: Hilda Merkl, Rozann Schmidburg Budapesten élő barátnője évtizedeken át féltve őrizte az *Ara pacis* című kantáta partitúráját egészen addig, amíg felmerülhetett annak lehetősége, hogy a művet végre előadják Magyarországon.⁸ Amint egy-egy Poirot krimiben az információmorzsák egészzé állnak össze, úgy rajzolódott ki fokozatosan a Hubay-hagyaték története: aki csak érintkezésbe került az anyaggal, annak több-kevesebb jutott is belőle, majd a töredékek egymásra utaló nyomai vezettek el az eredeti állapot részleges, virtuális rekonstrukciójához.

A fentiek fényében Hubay Andor könyvének idézett zárómondata költői túlzásnak nevezhető, hiszen a Hubay-palota a Fehér Zeneteremmel együtt nem puszt-

6 A Zeneakadémia könyvtára ma is számos Hubay-kottát tartalmaz, de ezek java vélhetően más forrásból származik. Jelentős mennyiségű például a Hubay-növendék Gyárfás Ibolyka hagyatéka. Az OSZK-ban őrzött zöld kötetek a valamikori biztonsági példányok lehettek, mivel újszerű állapotban maradtak fenn, újjrend és más bejegyzések nélkül.

7 Arról nincs információm, hogy a Vidovszky-képet kiállították-e valaha a Hubay-palotában vagy a család vidéki kastélyaiban, ahol a festő gyakori vendég volt. A festmény a II. világháború után Vidovszky birtokában volt, 1970 körül ő ajándékozta Molnárné Asbóth Magdának.

8 A Romain Rolland versére komponált mű ősbemutatója a hagyaték töredékeinek kivételes újraegyesítését példázza. Az *Ara pacis* (A béke oltára) 2000. szeptember 21-én szólalt meg először Kovács László vezényletével, a Magyar Rádió együtteseinek előadásában, Meláth Andrea, Kolonits Klára és Massányi Viktor szólójával, jelentős részben Szirányi János és Göncz Zoltán szervezőmunkájának eredményeképpen. A karmester az említett kopista-partitúra fénymásolatából vezényelt, a zenekar a Molnárné Asbóth Magda lakásában megőrzött szőlamokból játszott. Az énekes szólamokat a Zeneakadémia könyvtárában található magyar nyelvű zongorakivonat nyomán és a Reményi Gyenes Istvántól kapott gépírást franciá-magyar szöveggel segítségével vitték számítógépre, végül az utolsó pillanatban Brüsszélből megérkezett autográf partitúra alapján javították a sajtóhibákat.

2-3. kép. Munkácsy Mihály: Mozart halála, vázlatok (magántulajdonban)

4. kép. Vidovszky Béla: A zöld szalon Hubay Jenő palotájában (magántulajdonban)

tult el a világháborúban – sőt, a ház négyötöde épen maradt, s e részében az államosítást követően bérlakásokat alakítottak ki. Az U-alakú épület keleti fele a Margit (ma Bem) rakpartra, a nyugati a Fő utcára nézett, közöttük a déli oldalon az összekötő épületrész, az északon az udvar helyezkedett el. Az amerikai láncos bomba a Duna-parti szárny felét borotválta le: Hubay Andor 4. emeleti műtermét és 3. emeleti lakását, a hálószobákat, a dolgozószobát és a földszinti ebédlőt. A szemtanúk szerint az első emeleti dolgozószoba falához erősített gótikus szekrények, bennük a kottákkal, a levegőben lógtak a romok felett. A lebombázott 80 m²-es telekrész több mint 40 évig üresen állt, majd 1990-ben itt épült fel a Hotel Victoria, balra a 2. szomszédban pedig két évvel később a Francia Intézet.

A Fehér Zeneterem az U-alakú épület közepén, az első emeleten található. Az 5. képen (340. oldal) jól látszik, hogy miként nézett ki az 1920-as években: a sarokban a herendi porcelán kályhával, Róth Miksa ólomüveg ablakai előtt a fehér Bösendorfer zongorával. A terem hat évtizedes Csipkerózsika-álmom után, 2008-ban vált ismét látogathatóvá annak köszönhetően, hogy a Hotel Victoria tulajdonosa két szomszédos helyiséggel együtt megvásárolta az önkormányzattól, és eredeti állapotában újjáépítette fel.

A híres zongorának, amely még hiányzik a zeneteremből, Molnárné Asbóth Magda és fia, Ember Sándor segítségével sikerült a nyomára akadni. Magda néni még emlékezett arra, hogy a hangszer – amelyen olyan művészek játszottak egykor, mint Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Fischer Annie, Josef Krips, Pietro Mascagni, Ri-

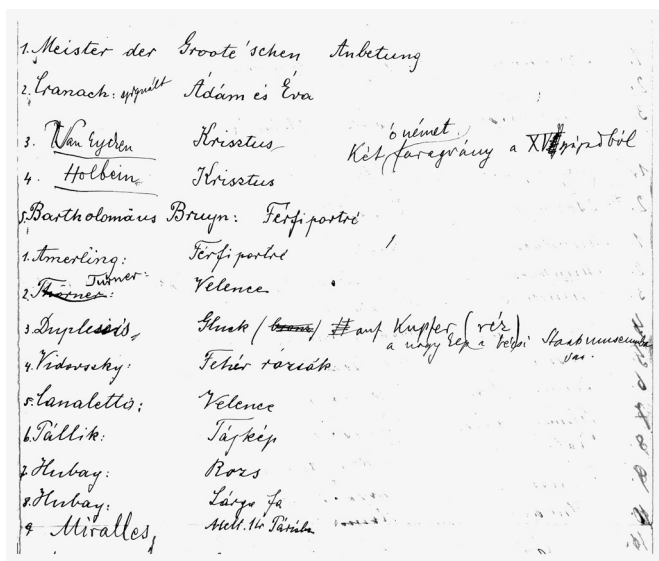
5. kép. Hubay Jenő, otthonának fehér zenetermében az 1920-as években (magántulajdonban)

chard Strauss, Arturo Toscanini, Bruno Walter és Felix Weingartner – 1945 körül Hubay unokaöccsének Zugligeti úti villájába vitték. Az épületet hamarosan az amerikai nagykövetség vette bérbe, majd meg is vásárolta rezidencia céljára. Ember Sándor feleségének köszönhetően, egy diplomata Women’s Club rendezvény kapcsán, 1994 végén sikerült először bejutnom Budapest egyik legjobban őrzött épületébe. Donald Blinken nagykövet és felesége, Vera voltak az esemény házigazdái – a szalon ékességéként pedig ott állt a képekről ismert Bösendorfer.⁹ Beszélgetéseink során már akkor felmerült, hogy a történeti jelentőségű hangszert hozzáférhetővé kellene tenni a nagyközönség számára. Éppen húsz esztendőre volt szükség azonban ahhoz, hogy valamennyi akadály elháruljon, és 2014. február 6-án az Egyesült Államok egy hármas szerződéssel a Hubay családnak, ez utóbbi pedig a Zenetörténeti Múzeumnak ajándékozta a zongorát.

A Hubay-hagyaték már közel fél évszázada elkerült egykori helyéről. A berendezési tárgyak javát eladták vagy ellopták, a műkincsek többsége is gazdát cserélt (a legértékesebbek után a család megbízásából hivatásos nyomozók is kutattak és

9 A hangszert az előző nagykövet, Charles H. Thomas újíttatta fel 1993-ban, így én már egy kifogástalan állapotú, de viszonylag nehézjárású zongorán játszhattam, amelynek mechanikáját kicserélték, és a hangja is megváltozott. Valószínűleg ugyanekkor távolították el a már megkopott, fehér politúrreteget és vált mindenütt láthatóvá a jávorfa eredeti sárgás színe.

kutatnak a mai napig). A papíralapú dokumentumok legnagyobb részét az OSZK őrzi, de az örökösöknél és további személyeknél is ezres nagyságrendű tétel található. Hubay és felesége lelkes és értő műgyűjtő hírében állott, jövedelmük jelentős részét műkincsekbe fektették. Több olyan leltárkönyv is fennmaradt, amelyekben Hubay titkárnője néhány évente összeírta a palota helyiségeiben elhelyezett műalkotásokat és emléktárgyakat, ugyanakkor önálló lapokon is készültek különféle felsorolások (1. fakszimile). Bár ezek alapján a tételek többsége nem azonosítható egyértelműen, mégis képet adnak az egykori gazdagságról. A listákon olyan művészek neve olvasható, mint például Jan és ifj. Peter Brueghel, Bartholomäus Bruyn, Canaletto, Lucas Cranach, Jan van Eyck, Holbein, Miralles, Molenaer, Rembrandt, Charles és Frédéric Tschaggeny, Turner, illetve Munkácsy, Zichy Mihály, László Fülöp, Szinyei Merse Pál, Paál László és Vidovszky Béla (az 1930-as években Hubaynak 13 Munkácsy- és hat Paál-kép volt a birtokában). A korabeli újságok és fotók számos, a listákon szereplő tétel létezését erősítik meg.

1. fakszimile. Műtárgylista a Hubay-palotából, a titkárnő írása Hubay kiegészítéseivel (magántulajdonban)

Egyes műtárgyak már Hubay életében elkerültek a palotából. Hubay 1925-ben, az intézmény alapításának ötvenedik évfordulója alkalmával Liszt-emlékszobát alapított a Zeneakadémián, ahol saját gyűjteményének Liszt-relikviáit helyezte letétbe, és később is gazdagította az anyagot (1930-ban például három értékes festményét ajánlotta fel Ernst Lajosnak cserébe).¹⁰ A későbbi Liszt Ferenc Emlék-

10 „Ernst-tel rendbe jöttem. Ő az összes birtokában levő Liszt-reliquiákat és atyám Barabás arcképét adja a 3 képért. Azt hiszem jól járunk e cserével. Hiszen az én alkotásom a főiskolai Liszt múzeum, hadd legyen minél gazdagabb...” Hubay levele feleségének, 1930. október 22. Budapest (OSZK Kézirattára, Fond 73 feldolgozatlan anyag).

múzeum alapjául szolgáló hagyatékrészt az örökösök 1974-ben hivatalosan is a magyar államnak ajándékozták. De Hubay a nemzeti könyvtárnak is ajándékozott dokumentumokat, például 1928-ban *Eredj, ha tudsz* című dalának (Op. 113, No. 1) és *Nostalgie* című hegedűdarabjának (Op. 121, No. 3) autográfját.¹¹

Számos kérdés merült fel a hagyatékkal kapcsolatban a „nyomozás” és megismerés különféle fázisai során. Például hogy mit is rejtett a Hubay-palota a művész életében, a jelenleg hozzáférhető anyag mekkora része az egykorinak, az évtizedek során hogyan jött létre ez a kivételes méretű és értékű gyűjtemény, illetve hogy ennek tudományos rekonstrukciója mennyiben járulhat hozzá a zene- és művelődéstörténeti kutatásokhoz. Bár a fennmaradt dokumentumok utalásai egyre közelebb vittek a válaszokhoz, egyúttal meg is sokszorozták a kérdések számát.

A zenetudományt természetesen a zenei és életrajzi vonatkozású dokumentumok érdeklik a leginkább. Mindezek nem csupán egyetlen személyhez kapcsolódnak, hanem – a komponista széles körű kapcsolatrendszerének és sokrétű tevékenységének köszönhetően – Hubay száznál is több kortársának biográfiájához szolgálnak elsődleges információkkal. A hagyatéknak szisztematikus vizsgálata alapján feltételezhető, hogy a jelenleg ismert anyag legfeljebb a harmada lehet az egykori mennyiségének, illetve az is nyilvánvaló, hogy a személyes dokumentumok gyűjtése az 1890-es évek közepétől, a művész házasságától kezdődően vált tudatossá és rendszeressé. Az előző évtizedből nagyságrendileg kevesebb anyag maradt fenn, a 60-as és 70-es évekből pedig szinte semmi – az ifjúkor dokumentumai feltehetően a Kerepesi úton, a szülői házban maradtak (édesanyja korai halála után Hubay Jenő apja, Huber Károly hamarosan ismét megnősült, s ennek folytán kettejük viszonya meglehetősen hűvös lett; Huber 1885-ben bekövetkezett halálát követően pedig fia nem tartotta a kapcsolatot mostohaanyjával és mostohatestvéreivel). A fiatal művész évtizedekig a jelenre és a közeli jövőre koncentrált, a múlt eseményei tehát az ő számára is a homályba veszttek.¹² Mindennek nyomai a hagyatéknak töredékes állapotában is világosan felismerhetőek. Az emlékebe eltett dokumentumok esetében nagyjából 1895-ig fel sem merült a pontos datálás jelentősége, így mintegy másfél évtized utólag kötetekbe ragasztott újságcikkeihez többnyire nem tartozik dátum, sőt gyakran forrásmegnevezés sem. Egy-egy oldalon több évből származó újságkivágatok szerepelnek, mindenféle felismerhető rendszer nélkül. Ugyanígy a korai leveleken sem pótolták a dátumot, ha azt maga a levélíró nem tüntette fel, és gyakran az utóbbi személye sem azonosítható az aláírás alapján.

A következő két évtized során azonban egyre precízebbé és következetesebbé vált a családon belül az archiválási munka. A fokozatos szemléletváltás részben annak köszönhető, hogy a századfordulón Hubay már nemzetközi hírnévnek ör-

11 Zeneműtár Ms. Mus. 996. és 997. Az ajándékozásról Isoz Kálmán beszámolt a *Muzsika* 1929/3. számában (55. old.).

12 1894-ben kötött házassága idején Hubay elégette fiatalkori naplóit, ezzel is jelezvén, hogy új életet kezdett, és mindaz, ami korábban történt, már jelentőségét veszítette. Az új, közös otthonban nem kaphattak helyet a művész intim kapcsolataira utaló más dokumentumok sem.

vendett, és a 40. évét betöltött művésztől a különféle újságok és lexikonok egyre gyakrabban kértek rövid önéletrajzokat. Ő pedig kezdetben csupán az emlékezetére hagyatkozott, és jellemzően korábbra datálta az eseményeket, hol így, hol úgy igazítva egymáshoz biográfiája fordulópontjait. A dezinformáció tehát alapvetően Hubaytól ered, és ennek megfelelően a lexikonok még a 20. század második felében is téves adatok sorát közölték róla, változatos sokféleségben. Debütálása Viotti *a-moll hegedűversenyével* (1872. június 29.) 14 éves koráról hol 12., hol 11. vagy éppen 9. évére került. Hubay olykor még idősebb korában is régi emlékei alapján adott meg dátumokat és időpontokat, pedig azokat – a tőle származó információk alapján – már rég pontosították. A 75. születésnapja alkalmából (1933. szeptember) adott interjúbán például így nyilatkozott: „Kilenc [valójában 14] éves voltam, amikor folytonos betegeskedésem ellenére, megengedte apám, hogy a Zenede egy nyilvános hangversenyén fellépjek. Viotti *a-moll* koncertjét játszottam el zenekar-kisérettel és sikerem eldöntötte egész életem sorsát.”¹³ Hubay Joachimnál folytatott berlini tanulmányai (1873 őszétől 1876 nyaráig) jellegzetesen nemcsak korábbra helyeződtek, hanem időtartamuk 3 helyett 4, sőt 5 évre módosult.¹⁴

Az egymáshoz igazított eseményláncolatokban olykor közismert adatok is téves időpontra kerültek: Vieuxtemps életének utolsó, Hubayval együtt Algírban töltött hónapjai 1881-ről 1880-ra, a művész brüsszeli kinevezése 1882-ről 1881-re, hazaköltözése – és ezzel együtt Liszt halála (!) – pedig 1886-ról 1885-re csúsztott.¹⁵ A sokféleségben üdítő színfolt a Brockhaus Riemann lexikon magyar változatában Szerző Katalin szócikke, amely 130 év kézikönyvei között talán egyedül közöl helyes adatokat.¹⁶

A századforduló után Hubay írásban is rögzítette visszaemlékezéseit, többféle változatban, különféle témákhoz kapcsolódóan (tanulóévei Joachimnál, párizsi és

13 Siklós Ferenc cikke *A 75 éves Hubay Jenő beszél küzdelmeiről és életének tanulságairól* címmel. Gépírásos másolat a hagyatékban, dátum- és forrásmegjelölés nélkül. Ugyanerről az 1872-es eseményről Haraszti már 1913-ban hónapra pontosan számolt be könyvében, sőt faksimilében is közölte a napot is tartalmazó műsorlapot a Hubay-hagyatékból: Haraszti Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*. Budapest: Singer és Wolfner, 1913, 16.

14 *A Zenei Lexikon* (1931) Hubay-szócikke szerint „9 [14] éves korában már zenekarral adja elő Viotti versenyművét. 13 [15] éves korában Joachim felveszi osztályába a berlini Hochschulén, hol négy évet tölt”. Ugyanez az 1965-ös kiadásban is változatlan maradt, csupán az életkor-megnevezések cserélődtek évszámokra (1867, 1871). Ezzel szemben *Révai Nagy Lexikona* (1914) szerint Hubay 10 évesen lépett fel Viotti versenyével és 1871–75-ig volt Joachim tanítványa.

15 A Grove-lexikon 1906-os kiadásában Hubay debütálása 1872 helyett 1869-re, berlini tanulmányainak kezdete 1873-ról 1871-re módosult. A cikket jegyző W. W. Cobbett láthatólag megbízott a kapott adatokban, és nem javította még Vieuxtemps halálának dátumát (1881) sem a következő mondatban: „made the acquaintance of Vieuxtemps, whose intimate friend he became, and whose posthumous works were edited and in some cases completed by him (shortly after the composer’s death in 1880)”. *Grove’s Dictionary of Music and Musicians*. Ed. by J. A. Fuller Maitland, New York – London, 1906, vol. 2., 437. Meglepeő, hogy id. Ábrányi Kornél (Hubay tanártársa a Zeneakadémián!) nemcsak Vieuxtemps halálát és Hubay brüsszeli kinevezését datálta egy-egy évvel korábbra *A Pallas Nagy Lexikona* szócikkében (1895), hanem a budapesti letelepedését is.

16 *Brockhaus Riemann zenei lexikon*. Szerk. Carl Dahlhaus és Hans Heinrich Eggebrecht. A magyar kiadást szerk. Boronkay Antal, Budapest: Zeneműkiadó, 1984, I. kötet 196–197.

brüsszeli évek, Volkmannhoz, Liszthez és Brahmshez fűződő viszonya stb.).¹⁷ Az elbeszélésekben természetesen nem az adatszerűség, hanem az anekdotikus jelleg dominált: Hubay kísérletet sem tett arra, hogy az események és művek datálásához saját kottakéziratait hívja segítségül, pedig ezekben már egy évtizeddel korábban megkezdődött az említett szemléletváltás. Jelentősebb kompozícióinak (*Lahoreszvit*, Op. 3, No. 1; *Suite hegedűre és zenekarra*, Op. 5; *Brácsaverseny*, Op. 20; *Concerto dramatique*, Op. 21) autográfjait már az 1880-as évek elejétől helyszínmegjelöléssel és dátummal látta el, majd egyre részletezőbb lett ezen a téren. Életrajzát a 20. század elején e kéziratokból, valamint levelezéséből és a több száz koncertműsorból szinte napról napra rekonstruálhatta volna, hiszen a teljes anyag hozzáférhető volt a számára.

Az egyre növekvő méretű dokumentumgyűjtemény átolvasása és rendezése csupán 1910 körül, Haraszi Emil monográfiájához kapcsolódóan kezdődött meg Hubay felesége és titkárnője segítségével, még mindig a dokumentumok adatainak összevetése és szembesítése nélkül. Leveleket, kottákat, újságkivágatokat és koncertműsorokat bocsátottak Haraszi rendelkezésére, aki számos ponton helyesbítette a művész pontatlanságait,¹⁸ az események részleteinek rekonstruálására és a teljes gyűjtemény feldolgozására azonban nem vállalkozhatott. Könyve jelentős részében nem is az eredeti források, hanem a művész említett visszaemlékezései nyomán dolgozott, gyakran csupán 1. szám 3. személybe helyezve át a szöveget.¹⁹ A kiváló minőségben reprodukált mellékleteket talán egyáltalán nem, vagy csak az utolsó pillanatban láthatta – erre utal az is, hogy a 111. oldalon Hubay memoárjával egyezően idézte Brahms kottás dedikációjának szövegét, amelyet a német mester a d-moll szonáta 1888 decemberében tartott zártkörű ősbemutatója után saját arcképének hátára írt: „Freundliches Gedenken an frühe Morgenstunden. In dankbarer Erinnerung. Johannes Brahms”. Ezzel szemben a következő lapon fakszimilében látható az eredeti dokumentum, amelyen ez áll: „Herrn Jenő Hubay in dankbarer Erinnerung an freundliche Morgenstunden bei John Brahms”.

-
- 17 A Fond 73 feldolgozatlan részében a legjelentősebb ez irányú forrás az a két vastag füzet, amelyekbe Hubayné gróf Cebrian Róza másolta bele férje önéletrajzi írásait. Hubay átlapozta és néhány helyen javította a kéziratot, majd az egészet egy idegen személlyel gépeltette le (a gépiratból az esetleges javításokat nem tartalmazó másodpéldány maradt fenn, közismert nevek hibás – pl. Popper helyett Topper – írásmódjával). A datáláshoz támpontot ad, hogy Hubay a festő Zichy Mihály halálát (1906) is említi, illetve hogy az egyik kötet vége Haraszi Emil 1910–11 körül készült jegyzeteit is tartalmazza.
- 18 Haraszi 1912. október 15-én írott levelében pontosításokat kért Hubaytól. A legnagyobb fejtörést az emlékezetből leírt évszámok jelentették a számára: „Az életrajz halad előre[,] csak a dátumokkal van sok bajom. Így Prof Ur azt írta, hogy 1872 őszén ment Berlinbe[,] holott a reáliskolai anyakönyvek szerint még 1873 tavaszán is itt járt iskolába. Szóval el kellett tolnom az időpontokat. Nagyobb baj van Liszt bruxellesi és antwerpeni tartózkodásával.” A Liszt-életrajzokkal történő konkordancia-kérés után hozzátette: „Még rengeteg sok kérdezni valóm lenne...” Gépírásos másolat a Fond 73 feldolgozatlan felében.
- 19 Amint Haraszi írta: „legfőbb forrásom volt a Mester három kötetes Visszaemlékezéseim című kéziratban levő naplója és levelezése, melyet rendelkezésemre bocsátott.” (Haraszi: i. m., 187.). E visszaemlékezések két kötete megtalálható a Fond 73 feldolgozatlan részében, a harmadiknak nyoma veszett.

A példa jellemző arra nézve, hogy mennyire tekinthetjük megbízhatónak Hubay visszaemlékezéseit, a hagyaték másodlagos dokumentumait, valamint a forrásértékűnek számító Hubay-irodalmat.²⁰ A kisebb-nagyobb pontatlanságok, elírások százaival találkozhatunk, melyek nyomán kétélyeink merülhetnek fel – jóllehet többnyire kiderül, hogy a független források vagy eredeti dokumentumok megerősítik az információkat, az eltérések pedig csupán a filológia szempontjából jelentősek, a lényegét azonban nem érintik.

A Haraszti-könyv gazdag mellékletanyaga több dokumentumról az egyetlen forrást jelenti számunkra. Ezek közé tartozik Francisco Miralles y Galup spanyol festő *De profil* (Profilban) című festménye, amely a hegedülő Hubay Jenőt ábrázolja egy párizsi szalonban (6. kép a 346. oldalon). A képen mellette látható hölgy akár Elena Vacarescu, a román királyné udvarhölgye is lehetne, akinek *De Profil* című versére Hubay 1885-ben dalt komponált Párizsban²¹ (Op. 23, No. 2). A költemény, a zene és a festmény majdnem egy időben keletkezett, és közös témájuk miatt szorosan összetartoznak (a Hubay-palota műkincseit felsoroló egyik kézírásos lista ezt írja a festményről: *Miralles / Mélt. Ur Párisban*).

Hubay számára a dokumentumok összegyűjtésének és rendezésének fő célja egy tervezett nagy Hubay-monográfia háttéranyagának megalapozása volt. A koncertműsorok, levelek és újságkivágatok egy részét albumokba ragasztották, és a munkával az I. világháború közepéig jutottak. A további évek anyagát részben előkészítették, beragasztásukra azonban már nem került sor. Ugyanakkor több fázisban, látszólag mindenféle következetesség és rendszer nélkül készült el a dokumentumok gépirásos másolása. A hagyatékban a féltucatnyitól a több száz oldalig terjedő, egymástól független egységekben és újrakezdődő lapszámozásokkal összesen több mint ezer oldalnyi gépirat található. A véletlenszerűen fennmaradt, többnyire második vagy harmadik indigós példányok részletei között alig találtam átfedést – ennek alapján és a lapszámok figyelembe vételével az egykori teljes mennyiség a legszerényebb becslés szerint is 3-4000 oldalra tehető. A gépiratos anyag töredékesen is mintegy tükörként mutatja a hagyaték egykori állapotát: az egyes levelek vagy újságcikkek olykor laza időrendi vagy tematikai kapcsolat alapján, gyakran viszont mindenféle logika nélkül kerültek egymás mellé, amint a felkért és egymástól lényegesen eltérő ismeretekkel rendelkező gépiró személyek az anyag térbeli elhelyezésének kétdimenziós lenyomatát hozták létre.

A nagy monográfia megírására Hubay Lehel Istvánt, a Zeneakadémia irodalomtörténet- és szavalástan-tanárát szemelte ki, ő azonban 1935 márciusában váratlanul elhunyt. Az új kiválasztott Neubauer Pál író és publicista, a Prágai Magyar

20 Haraszti és Hubay Andor említett könyve mellett Halmy Ferenc munkája sorolható ide: Hubay Jenő, in: Halmy Ferenc–Zipernovszky Mária: *Hubay Jenő*. Gertler Endre előszavával. Budapest: Zeneműkiadó, 1976, 9–137. Nagyobb óvatossággal kezelendő Neubauer Pál monográfiája: *Hubay Jenő. Egy élet szimfóniája*. Budapest: Helikon Irodalmi K. F. T., [1942].

21 A költőnő a dal keletkezése idején 18 éves volt, és idősebb kori fényképfelvételei alapján még nem sikerült azonosítani a festményen ábrázolt alakkal. Miralles *El ramo / Il bouquet* (A virágcsokor) című képének szereplője még jobban hasonlít a *De profil* nőalakjára.

6. kép. *Miralles De profil* című festménye Hubay Jenőről (Párizs, 1885)

Hírlap munkatársa lett, aki már korábban is kapcsolatban állt a mesterrel, annak halála után, a 30-as évek végén pedig minden támogatást megkapott az özvegytől is. A dokumentumok korabeli rendezetlenségét jól érzékelteti Asbóth Magda (e sorok szerzője által 1997-ben lejegyzett) visszaemlékezése, miszerint „kosárszám hordták az anyagot Neubauer elé” Budapesten és nyaranta a család vidéki birtokán. A biográfus cserében grandiózus emlékművet kívánt állítani a művésznek – képességei azonban ezt nem tették lehetővé. Talán úgy vélte, ha homályossá és zavarossá teszi a Hubayról festett képet, képzelgésekkel és lázalmokkal veszi körbe a prózai valóság adatait, akkor az általa keltett emóciók legyőzik a ráció esetleges kételyeit. Bár eredeti dokumentumok ezrei nyomán dolgozott, könyvében ezeket lehetetlen elkülöníteni a téren és időn felülemelkedő írói képzelettől.

Hubay Jenő tárgyi öröksége a II. világháború végén, a Hubayné gróf Cebrian Róza elhunytát (1944. november 30.) követő hónapokban volt utoljára egyben, a művész egykori palotájában. 1945. február 8-án a bombatalálat a hagyaték egy részét elpusztította, majd még jelentősebb veszteség következett, amikor számos műkincs a módszeres begyűjtések áldozata lett.²² A bonyolult és zavaros történetet a fennmaradt levelek alapján rekonstruálhatjuk. Az újabb letartóztatások elől Hubay Andor 1949-ben családjával együtt Norvégiába menekült, majd onnan Portugáliába költözött. A dokumentumok egy részét (édesanyja naplói, leveleken és kéziratos kottákon kívül valószínűleg a dokumentummásolatok első példányát) magával vitte azzal a céllal, hogy Neubauer romantikus víziója helyett tárgyilagosabb és valóságosabb életrajzot készítsen édesapjáról. A Hubay-palotában hagyott anyagot a Zeneteremben és a Duna-parti szárny két szomszédos helyiségében helyezte el, és a házban lakó öccse, Tibor, valamint a család ügyvédje, Lehel Béla gondjaira bízta. Mivel Hubay Andor, majd Tibor norvég konzuli teendőket látott el, a bérleti díjat a norvég állam fizette a „konzuli raktárhelyiségként” nyilvántartott épületrész után.²³ Hubay Tibor 1952-ben bekövetkezett halálával jogi bonyodalmak támadtak; 1957-ben pedig, Lehel elhunytá után a hagyatékot át kellett költöztetni Hubay Tibor egykori 2. emeleti lakásába, amelyben a norvég konzuli iroda működött 1968-ig. Az anyag felügyeletével a szomszéd házban lakó Holló Gyula jogtanácsost bízták meg. (Amint erről már beszámoltam, a hagyaték a 60-as évek végén került Asbóth Magda gondozásába, tőle pedig az OSZK-ba.)

A II. világháborút követő két évtizedben több alkalommal is kölcsönöztek kottákat és emléktárgyakat a hagyatékból, például az Eötvös József Gimnázium (Hubay Jenő gyermekkorában még mint reáliskolát látogatta) százéves jubileuma (1955), illetve Hubay születésének centenáriuma (1958) idején. Az 50-es években Hubay Andor és felesége többször is megkérte J. Magnus Finne-Grönn prágai norvég követet, hogy magyarországi útjai alkalmával hozzon magával apróbb tárgyakat budapesti házukból.²⁴ Asbóth Magda visszaemlékezése szerint Lehel Béla halála után sok minden kerülhetett ki illegálisan a hagyatékból. Példaként említette, hogy egy alkalommal meglátogatta a szomszéd házban lakó ismerősét, akinek a lakása tele volt a Hubay-palotából származó, „ajándékba kapott” festményekkel, gobelinnel és más tárgyakkal. Ezt követően az illető a Hubay család egyetlen tagját

22 A háború végén a festmények egy részét befalazták az épület pincéjében, így ezeknek akkor még nem esett bántódása. Ugyanitt Hubayné számos menekültet is rejtgetett a magyar hatóságok, majd a német megszállók és a nyilasok elől.

23 Hubay Andort 1947. július 7-én nevezték ki Norvégia budapesti főkonzuljává (felesége, Edle Astrup norvég állampolgár volt); távozása után ezt a feladatot testvérére ruházta át. A II. világháború utáni években Budapesten nem működött norvég nagykövetség, a magyar állammal a prágai norvég követ tartotta a kapcsolatot. Lásd: Juhász Lajos – Vida István: „Sztálin halála után. A norvég követ jelentései 1953 tavaszáról”. *História*, 1989/4–5.

24 Juhász Lajos levele Vida Istvánhoz, 1988. július 30., lásd Juhász–Vida: i. m. Ugyanitt olvasható az a diplomáciai jelentés, amelyben Finne-Grönn norvég nagykövet 1953. március 16-án Prágába visszatérve a következőket írta felettesének: Molnár Erik magyar külügyminiszternek „Megemlítettem a budapesti norvég főkonzulátus kérdését”, illetve „Utánajártam Hubay Cebrian Edle holmijának itt Budapesten”.

sem engedte be többé az otthonába, csupán egyszer esett meg, hogy az előszobában Rozann Schmidburg kezébe nyomott három, a nagyapjának dedikált Munkácsy-metszetet. Asbóth Magda, aki rendszeresen látogatta az antikváriusokat és kiállításokat (a festészet iránti vonzódása nevelőapja, Bató József festőművész hatásának is köszönhető), az évtizedek során jó néhány ismerős műtárggyal találkozott. Olykor e sorok írójának is szerencséje volt – például amikor egy könyvesboltban a Hubay-monográfus Halmy Ferenc tulajdonából származó Hubay-kottával együtt a benne felejtett autográf lapokat is megvásárolhatta.

1967 elején felröppent egy hír, miszerint több ezer Hubay-kézirat került az OSZK-ba. Hubay Andor március 3-i levelében magyarázatot kért a hagyaték felügyeletével megbízott Holló Gyulától, aki csak április 23-án válaszolt:

Én ezzel az ügygel kapcsolatban 1958. körüli egyik levemben közöltem már Veled a helyzetet [...] azóta semmi sem változott e vonatkozásban. [...] Az általad is ismert zenetörténész tanárnak a Te értesítésed mellett engedtem meg, hogy adatokat kutasson felügyelet mellett Atyád művészi pályafutására vonatkozólag. – Ez volt az egyetlen eset, hogy 1957. óta idegen személy hozzányult az általam zárva tartott Hubay-iratokhoz.

A „zenetörténész tanár” nem lehetett más, mint Legány Dezső, aki *A magyar zene krónikája* című könyvében számos Hubay-dokumentumot közölt, és ezért köszönetet is mondott Hubay Andornak és Holló Gyulának.²⁵ Legány az előszót 1961 júniusával datálta, kutatómunkájának időpontja így 1958–1960-ra tehető. Ezzel egy időben történt, hogy egy korabeli újságcikk szerint a lebombázott Duna-parti szárny törmelékei között „úttörők” papírfoszlányokat találtak Hubay Jenő számlakönyvéből, s azokat beszolgáltatták az OSZK-ba.²⁶ A kikerülő muzeológusok fedezhették fel a ma is meglévő faragott falépcső alatt azt a négy nagy ládát, amely 1960-ban – az örökösök és talán Holló Gyula tudtán kívül – a Zeneműtárba került, majd a nem kottás anyag onnan a Kézirattárba. Ez utóbbi az a hagyatéki egység, amely jelenleg is Fond 73 alatt található.²⁷ Feltehetően az épületrész 1957-es kiürítése idején, a Fő utcai második emeletre költöztetés közben maradhatott a földszinten elrejtve ez a jelentős mennyiségű anyag, amely hamarosan biztonságba került a nemzeti könyvtárban. Nem kizárt, hogy az egyik „úttörő” nem volt más, mint maga Legány tanár úr, aki felhívta a figyelmet az értékes dokumentu-

25 Legány Dezső: *A magyar zene krónikája*. Budapest: Zeneműkiadó, 1962. A Hubay-fejezet (352–370., jegyzetek: 502–504.) döntő részben a hagyatékra épül. A köszönetnyilvánítás a 6. és 503. oldalon olvasható.

26 Dátum- és forrásmegnevezés nélküli újságvivágot Asbóth Magda hagyatékában.

27 A Fond 73/1–961 (összesen 16 612 dokumentum) került elsőként nyilvántartásba 1966/65 szám alatt. A leltárba vétel azonban nem jelentett egyet a feldolgozással, amint arról Windisch Éva osztályvezető 1971. október 1-jén Molnárné Asbóth Magdához intézett levele is tanúskodik (1611/1971 sz.): „A nálunk lévő iratanyag rendezésére mindaddig nem került sor.” Ezt követően két alkalommal történt pótlás a fondjegyzékben: Fond 73/962–994 (1971/85 „Utóbb beérkezett és feldolgozott levelek”), illetve Fond 73/995–1001 (1981/148 „Később beérkezett anyag”). Utóbbiakat valószínűleg Hubay Andor küldte vissza Portugáliából 1971-ben.

mokra. A könyvtárba szállításnál azonban Vécsey Jenő mellett (saját elmondásuk szerint) már a fiatal Somfai László és Falvy Zoltán is jelen voltak.

A hagyaték további hányattatásainak és feldolgozásának történetével kapcsolatban számos, egymásnak ellentmondó forrás maradt fenn. A teljes igazságra talán sosem fog fény derülni, de hiszen emlékezhetünk: valamennyi részlet feltárása többnyire még a hasonlíthatatlan Poirot-nak sem sikerült. Néhány későbbi tanulmányban mindenesetre szeretnék még visszatérni a Hubay-hagyaték sorsára – adig is: *Au revoir!*

ABSTRACT

LÁSZLÓ GOMBOS

THE MYSTERIES OF HUBAY'S LEGACY

Investigations in the National Széchényi Library and Beyond

The mansion by the Danube at Budapest that belonged to the Hungarian violinist, teacher and composer Jenő Hubay (1858–1937) was for decades a leading cultural venue. It was famous not only for its musical events, but for its art collection as well, since the musician and his wife the countess Róza Cebrian spent the greater part of their income on works of art. At the same time Hubay – like his role model Franz Liszt – developed wide-ranging personal contacts; among his friends were hundreds of celebrities from the world of art, science, economics and politics, with the result that he acquired thousands of letters, photographs and other documents. To these were added the documents of his career as a composer and performer. At the end of the second world war the Hubay mansion was hit by a bomb, after which what remained of his collection began an adventurous life. The present article attempts to reconstruct the origins of Hubay's legacy and how it once was. In addition it provides information on its subsequent fate – a story worthy of a detective novel.

László Gombos was born in Szombathely (West-Hungary) in 1967. He studied piano, organ and music theory in Szombathely, and from 1985 in Budapest at the Franz Liszt Academy of Music at the Chorus Master and Music Theory Department. He graduated in 1990, and in 1990-1995 studied musicology at the same institute. During the next three years he took part in the Musicological PhD Programme. Since 1990 he has taught music history: in 1998–2002 at the University of Debrecen, and since 1995 at the Béla Bartók Conservatory in Budapest. Besides this he is a researcher at the Institute for Musicology in Budapest. From 1994-2001 he worked in the 20th century department, from 2002-2010 in the Ernő Dohnányi Archives and since 2007 he has worked in the Museum of Music History in the same institute. His main research field is Hungarian music at the turn of the 19th and 20th centuries. He has organized over thirty musical exhibitions in Budapest, Szeged, Ferrara, Brussels, Lausanne, Geneva, Moscow, Rome and elsewhere. He is vice-president of the Jenő Hubay Society and president of the Hubay Foundation.